

vésbé kutatott egy téma a szakirodalomban, a lezajlott helyi és globális léptékű változások révén új információval szolgálnak a te-reptapasztalatokat feldolgozó szerzők. Másrészt vannak a témák aktualitásának makropolitikai összetevői is. A mássághoz való viszony, a kisebbségi léthelyzetben kialakuló identitás változásaihoz ugyanis nagymértékben hozzájárulhattak a közel-múlt bel- és külpolitikai eseményei.

A kötet kevésbé vet fel újdonságnak számító témát. Nem foglalkozik például azzal, hogy a közösségi oldalakon eltöltött idő milyen összefüggésben van a személyközi találkozásokkal, stb. Egyrészt tehát „hagyományos” témák, másrészt természetesen a projekt célkitűzéseinek megfelelő témák állnak a kötet szerzőinek fókuszában.

A kötet szerkesztésében, fejezetekre való tagolásában úgy tűnik, a célcsoport volt a fő határképző tényező, a vizsgált mintasokaságok életszakaszbeli sajátosságai alapján kerültek be a tanulmányok egyik vagy másik fejezetbe. Ezen a csoportosítási kritériumon kívül alkalmazhatónak látko több további szempontot. Az egyik ilyen kritérium a témák természete. Például a tanulmányok többsége a politikai szocializáció, illetve a politikai kultúra témakörébe tartozva alkotna egy fejezetet, a tanulmányok egy következő csoportjának közös eleme a rétegződésben elfoglalt hely, illetve a mobilitási

esélyek vizsgálata, a tanulmányok harmadik csoportja a kapcsolatokra fókuszál, arra, hogy ezek alakulásában milyen szerepet tölt be az egyetemi időszak alatt lakóhelyként szolgáló élettér, valamint az internetes szerepjátékokban való részvétel. Egy következő csoportosítási kritérium lehetne a témák hagyományos, illetve újszerű, jelentős vagy kisebb mértékben kutatott volta, az alkalmazott módszertan alapján történő besorolás.

Gratulálok a szerzőknek, a szerkesztőknek és a mentoroknak ehhez a szakirodalom gazdagító teljesítményhez, amelynek olvasóközönsége minden bizonnyal talál egyrészt friss eredményeket egy változásban lévő életszakaszcól, másrészt hasznos elméleti, módszertani és empirikus útmutatásokat. Végül ismételtelen kiemelem annak a szakmai műhelynek a jelentőségét, amelyben ez a kötet létrejöhett, amelynek jelen munka „csak” indikátora, tünetegyüttese, és amelynek egyrészt méltán helye van a magyar ifjúságcsoportológiai szakirodalomban, másrészt példaértékű más tudományterületek számára is a fiatal kutatók és mentoraik együttműködése. Azt kívánom a tudományos karrierutat célul kitűző fiatal kutatóknak, hogy találják meg az ehhez hasonló szakmai műhelyek, inkubátorok, ugródeszkák keretében a számukra leginkább megfelelő pozíciókat.

Sólyom Andrea

ORSZÁGKÉP TÜKÖRREL

Székely Miklós: *Az ország tükrei.*

Magyar építészet és művészet szerepe a nemzeti reprezentációban az Osztrák–Magyar Monarchia korának Világkiállításain

■ A kötet Székely Miklós művészettörténész – az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2009-ben Beke László vezetésével megvédett – kisdoktori dolgozatának szerkesztett változata, hasonló témájú szakdolgozatának témavezetője Révész Emese volt, értekezésének opponensei pedig Prékopa Ágnes és Lővei Pál. Jelen kötet megszületésénél ott bábáskodott Róka Enikő, Sisa József, Ritoók Pál, Kelényi György, Takács Imre, hogy csak a szerzőnél idősebb generáció tagjait említ-

sem. Minden fiatal művészettörténésznek ilyen csapatot kívánok első könyve kiadása támogatásához.

A könyvcím áthallásos: nemcsak a világkiállításokra eljuttatott, számos elő-zsűrizésen átesett s elsődlegesen az ország külföldi reprezentálásának szándékával szerepeltetett tárgyak és együttesek összképét juttatja eszünkbe, hanem – valószínűleg a könyvbörítőt találó szürmotívuma miatt is – akár tükros mézeskalácscsízre is asszociálhatunk,

ami sem mázas-vásáros hangulatában, sem az 1900 körüli hivatalos magyar népies-nemzeti formakincs-keresés és -alkalmazás miatt nem idegen a kor világkiállításaitól.

A könyvben a köszönetnyilvánítást tizenhét fejezet követi. A törzs rész tulajdonképpen két bevezető tanulmánnyal nyit. Az első (*Bevezető*) fogalmi kérdésekkel, kutatástörténettel, a világkiállítások általános történeti kérdéseivel foglalkozik, és a korszak belső periodizációját taglalja. A következő fejezet szintén bevezető tanulmányként értelmezhető: a világkiállítások előzményeit és a magyar szereplést lehetővé tevő társadalmi, muzeológiai, oktatási körülményeket tárgyalja. Ezt követi tizenkét (eset)tanulmány, melyek közül tíz a magyar állami szerepléssel megrendezett egyes világkiállítások magyar vonatkozásáról szól (ebből egy, az 1902-es tulajdonképpen nem világkiállítás, csupán nemzetközi iparművészeti kiállítás, illetve egy, a kötetben utolsónak szereplő 1917-es budapesti csak tervezett). E tanulmányok közül kettő összefoglaló jellegű: a harmadik fejezet az első világkiállítások (1851–1862) szerény, de egyre összetettebb magyar, nyilván még nem állami szintű részvételével foglalkozik, míg a hetedik fejezet az 1878-tól 1900-ig tartó hosszú hivatalos magyar szünettel. Az esettanulmányok alfejezetekre oszlanak, kivétel a két utolsó, rövid fejezet.

A törzs részt jegyzetapparátus, könyvészet és képjegyzék egészíti ki, a könyvben való gyors tájékozódást személynévmutató és a fejezetcímeket feltüntető előfej segít.

A legelső Világkiállítást 1851-ben nyitották meg a híres londoni Crystal Palace-ban, a legutóbbi Expó Sanghaiban volt 2010-ben, a következő 2015-ben, Milánóban kerül megrendezésre. A világkiállítások a köztudatban inkább a nemzetközi ipari-műszaki-tudományos fejlődés bemutatásának a színterei, és érdekes kérdés, hogy mit is kezdhet történetükkel a művészettörténész.

Székely Miklós könyvében revelációszerű a világkiállítások sokrétű művészettörténeti jelentősége: a hatalmas korai csarnokok, az 1867-es párizsi Világkiállításon megjelenő pavilonok rendszere (melyek előbb szakágák, később nemzetiek is lehetnek, s amelyek a kor efemer építészetének legjellegzetesebb alkotásai) vagy a kiállítási installációk az építészettörténet fontos dokumentumai, amiket kiegészítenek a kiállítók által bemutatott hazai tervek, makettek. Ezeket túlmutatóan pedig a világkiállítások egyik lényegi célja a ruszini elvekhez igen hasonlóan az ipari termelés személytelenségének a képzőművés-

zet kulturális és *eredeti, egyedi* értékeihez való pozitív célzatú közelítése. A világkiállításokon belüli képzőművészeti kiállítások különleges fontosságát az országok legjobbjainak lényeges művei jelzik, melyeket kiegészítenek az iparművészet változatos alkotásai. Emellett számos alkalommal a világkiállítások különleges helyszínt biztosítottak a művészeti, iparművészeti és ipari *oktatás*, a háziipar fejlesztésének a bemutatására. Ha ez nem volna elég a művészettörténeti vonatkozásokból, említsük meg a stílusok története egyik gyökeres változásának mozzanatát, a párizsi 1900-as Világkiállításon a szecesszió látványos, megállíthatatlan, de aztán mégis tisztavirág-életűnek bizonyuló előretörését.

Ennek az elképzelhetetlenül gazdag és minőségi művészettörténeti alapanyagának és összefüggérendszernek Székely Miklós könyve egy szegmentumát állítja előtérbe, a magyar vonatkozású emlékegyet. Ebből is a dualizmus kori Magyarország hivatalos reprezentációs eszközeit emeli ki, melyekkel az ország és a nemzet 1867-től egyszerűen létezését vagy a „civilizált” nemzetek közé tartozását, majd fejlődésének ritmusát és Ausztriától való „függetlenségét” s 1900-tól kezdve áhított nagyhatalmi státusát próbálta többkevesebb sikerrel illusztrálni.

Székely Miklós a világkiállításokat mint az ipari forradalmak folyamánát tárgyalja, és szépen vezeti le a 18. század végének francia, angol ipari, mezőgazdasági kiállításaiából, melyekhez hasonlókat az 1840-es években már Magyarországon szerveztek. Ám nagyon helyesen a világkiállítások koncepcióját egy másik pillére is ráhelyezi, jelesen a modern múzeumi rendszer kialakításának folyamatára. Bár az 1753-ban létrejött British Museum és az 1851-ben megnyílt első londoni Világkiállítás között majdnem egy évszázad telt el, a kettő alapkonceptiója hasonló: az emberiség tudományos, műszaki, művészeti fejlődéséről minél átfogóbb képet adni – az előbbi állandó, az utóbbi időszakos jelleggel. A világkiállítások nyilván sajátosak: kereskedelmi jellegük erősen kidomborodik, időszakosak, alapterületük sokszor gigászi, parádés épületeik nagy része efemer, elmaradhatatlannak a vigalmi épületek/rendezvények, és bizonyos történeti szemlélet ellenére elsősorban a jövőt alakító jelenre koncentrálnak. S mindezek mellett lényeges a sokszor igen erőteljes politikai mondanivaló mind a szervező állam, mind a kiállítók részéről.

A magyar részvételt illetően a kötet árnyaltan mutatja be azt a folyamatot, mely a Bach-éra szerény, a műszaki fejletlenség és a

politikai konjunktúra példázataként leginkább ipari alapanyagokkal (pl. ásványokkal, bőrárukkal stb.), de néha műalkotások kiállításával indít. Ez a folyamat nőtte ki magát a dualizmus idején nemcsak egy önmagát nagyhatalomnak gondoló ország egyik legfontosabb reprezentációs eszközévé, hanem a korszak végének olaszországi világhiállításait tekintve akár művészeti inspirációs forrássá is más nemzetek számára. Az 1900 utáni években ugyanis a hivatalos olasz kultúris és művészeti politika a historizáló stílusok spiráljából való kitörési lehetőséget keresve példaként a magyar korai modernista törekvéseket állította példaként (magyar részről ebben a tekintetben leginkább a finn törekvések voltak példamutatóak). E fölvilantott szegmentumok is illusztrálják a dualizmus kori hivatalos művészeti/iparművészeti reprezentáció változásainak gyorsuló ritmusát: az 1850–1890-es évek egyre nemzetibb jellegű historizáló („neo-”) stílusait 1900 körül váltja a tudatosan és a politikum által is támogatott népies, „magyaros” elemekkel modelláló lechneri szecesszió, majd ezt bő egy évtized múlva lemossa az elsősorban a „Fiatalok” által bevállalt korai modernista formaképzés.

Az országrepresentáció tekintetében a szerző által kiemelt *önálló* és *magyar* fogalmak a mérvadóak és lesznek egyre mérvadóbbak. Az 1867-es kiegyezés egy igen hosszú, 1526-ig visszanyúló történeti sikertelenségek, kudarcok sorozataként jellemezhető időszak végére látszott pontot tenni, és megkísérelt a középkori magyar állam modern folytatása lenni. Ez igen jól meglátszik az éppen a kiegyezés évében, 1867-ben való legelső hivatalos magyar párizsi szereplésen is, ahol a még csecsemőkorú új magyar állam már próbálgatta tejfogait.

A kötet nem mindennapi fontosságához mérten tárgyalja azt az 1867 utáni tudatos, igen dinamikus oktatásfejlesztést, mely lehetővé tette nemcsak a világhiállításokon való szereplést, hanem az ország ipari, művészeti, kereskedelmi fejlődését is. Ezek az oktatási intézmények általában nyugat-európai, francia–angol, illetve német–osztrák modelleket követtek, és fontosságukat jelzi, hogy a világhiállításokon különállóan is bemutatkozhattak. A magyar intézményrendszer kiépülése több évtizedes, esetenként évszázados lemaradást tudott behozni rövid időn belül. Ebben a rendszerben elsődleges volt a múzeumhálózat, melynek kiállítási koncepciója a maitól eltérően nemcsak a régmúlt életének, művészetének bemutatása, hanem

a jövőbe tekintve az (ipar)oktatás szemléltetéséé is. Itt nemcsak ipari modellek, tanítási szemléltető anyagok, hanem népművészeti tárgyak is voltak igen nagy számban. E koncepció már sejteti a „nemzeti építéset” századfordulós huszkai–lechneri irányát. Mindezt kiegészítette a mind profiljában és szintjében, mind földrajzi elterjedésében igen széles spektrumot átfogó iparoktatás és iparművészeti képzés. Még mélyebb társadalmi jelentősége volt a háziipar tudatos, intézményi fejlesztésének, amit a népművészeti jellegű tárgyak, technikák iskolai betanítása és a kereskedelmi kiszámíthatóság, a piacra való termelés átadása határozott meg. Ebben a képzésben a vidéki lakosság igen jelentős hányada részt vett. E fejlődésrendszer dinamikájában művészettörténetileg talán a leglényegesebb a Közép-Európában addig Bécs meg München által dominált főiskolai szintű művészeti oktatás magyarországi megszervezése volt.

A szerző által alkalmazott módszertan tanulságos: a levéltári, könyvtári kutatásokat kiegészíti a stíluskritika és a recepciószövegek – korabeli külföldi és hazai, „hivatalos” és „nem hivatalos” vélemények – jó, lényegre törő megvitatása. A kötet interdiszciplinaritásának példázata a számos néprajzi utalás (skanzenek, kisebbségek hazai, népművészet stb.). Nyelvezete szabatos, olvasmányos és mégis tömör. Pont olyan élvezetet nyújthat az érdeklődőnek, mint a szakembernek, s ez igen sokat jelent mostanában, amikor a művészettörténeti kutatások eredményeinek nagyon nagy hányada szakdokumentációkban, pályázati tanulmányokban, disszertációkban, hivatali dossziékban marad, s ha véletlenül meg is jelennek, az alacsony példányszámú, de magas árú kiadványok befásult szaknyelve semmit nem mond az „egyszerű” olvasónak.

A kötet igen alapos, adatgazdag, lényegi megállapításokat tevő, rengeteg új adatot felszínre hozó alap kutatás eredménye, melyre a későbbi kutatás bátran támaszkodhat. A világhiállítások gazdag nyugati irodalmát elérhető közelségbe hozó könyv a magyar kutatás hiányát igyekszik pótolni ebben a vonatkozásban. És végezetül egy tanulság: gyakorló művészettörténészként gyakran találkozom fanyalgásnak is beillő véleményekkel a nagy, összefüggő műtörténeti témák „elfogyásáról” és a magyar művészet európai rendszerbe való ágyazási lehetőségeinek kimerüléséről. Székely Miklós könyve mindennek csattanós cáfolata.